

เมื่อข้าพเจ้ามาทำงานที่นี่

ดร.รัตนา ไตรสกุล

รู้สึกอย่างไรกับคณะ?

ข้าพเจ้าไม่ได้เป็นลูกหม้อคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ต่อไปจะขอเรียกสั้นๆ ว่า คณะ) กล่าวคือ ไม่ได้เรียนจบจากที่นี่ จึงไม่ค่อยมีเรื่องราวในอดีตที่ผูกพันกับผู้คน หรือสถานที่แห่งนี้ในลักษณะของความเป็นศิษย์เก่าข้าพเจ้าเกี่ยวข้องกับคณะนี้ ในช่วง 7 ปีหลังของการรับราชการเป็นอาจารย์ของตัวเอง ที่มีเวลารวมนับได้ 28 ปี (เมื่อนับถึงปี พ.ศ. 2558 ซึ่งเป็นปีที่คณะมีอายุครบรอบ 50 ปี) โดยข้าพเจ้าเริ่มรับราชการครั้งแรกในปี พ.ศ. 2530 ที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น ต่อมาย้ายมารับราชการที่มหาวิทยาลัยมหิดล และสุดท้ายที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นับตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา ชีวิตการทำงานของข้าพเจ้าก็สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โดยเฉพาะที่โครงการบัณฑิตศึกษาเป็นส่วนใหญ่ จึงจะใช้รูปธรรมตัวอย่างจากโครงการฯ นี้ ในการเรียบเรียงความรู้สึกของข้าพเจ้าที่มีต่อคณะต่อไป

เมื่อนึกถึงคณะ ข้าพเจ้ามักนึกถึงผู้คนที่ข้าพเจ้าร่วมงานด้วยมากกว่าตัวอาคารสถานที่ เมื่อย้ายมาสอนที่คณะในปี พ.ศ. 2551 ในสมัยที่ รศ.พรชัย ตระกูลวรานนท์ เป็นคณบดี เมื่อทำงานไปสักระยะหนึ่ง ข้าพเจ้าได้เข้ามาช่วยงานบริหารของคณะ โดยทำหน้าที่เป็นรองคณบดีฝ่ายบัณฑิตศึกษา (ธ.ค. 2555-มี.ค. 2556) ซึ่งเป็นช่วงสมัยที่ ผศ.จิราภา วรเสียงสุข ทำหน้าที่เป็นคณบดีต่อจากอาจารย์พรชัย ข้าพเจ้า

“...การวิพากษ์งานวิชาการต่างๆ อย่าง ‘ดูเด็ด’ ต้องใช้คำว่า ‘ดูเด็ด’ เพราะในสถาบันวิชาการอื่นๆ ที่ผ่านมา ข้าพเจ้า ไม่พบการวิพากษ์ทางวิชาการอย่างที่ผมที่ขณะนี้ นักศึกษาหลายคนบอกว่า รู้สึกเหมือนหมุดตอถูกเขี่ยขึ้นเขียง...”

มาทำหน้าที่เป็นรองคณบดีฝ่ายบัณฑิตศึกษาและวิเทศสัมพันธ์ (อีกครั้ง) ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2557 จนถึงปัจจุบัน ในสมัย ผศ. ดร.อนุสรณ์ อุณโณ เป็นคณบดี กล่าวโดยรวม การบริหารงานในโครงการบัณฑิตศึกษา โดยทั่วไปไม่ค่อยมีปัญหา ทุกอย่างดำเนินไปตามระบบด้วยดี ข้าพเจ้ามีความรู้สึกที่ดีมากๆ กับคณาจารย์ที่รับผิดชอบการสอนรายวิชาต่างๆ ในระดับบัณฑิตศึกษา ส่วนใหญ่มีปรัชญาในการทำงานร่วมกันที่มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่นักศึกษา เอาใจใส่กับเรื่องคุณภาพทางวิชาการ และการเชื่อมโยงวิชาการกับประโยชน์ต่อสาธารณชน ข้าพเจ้าพยายามทบทวนความทรงจำของตัวเองว่า เคยรู้สึกหึงใจอาจารย์ท่านใดในเรื่องการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาระดับบัณฑิตศึกษาก็นึกไม่ปรากฏภาพหน้าอาจารย์ท่านใดเลย

เมื่อแรกเข้ามาจนถึงวันนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกว่ามีจำนวนคณาจารย์ที่รับผิดชอบทำหน้าที่การจัดการเรียนการสอนไม่มากนัก กล่าวคือ มีอาจารย์ที่ปฏิบัติงานไม่เกิน 26 คน แต่เปิดสอนถึง 5 หลักสูตร (ในช่วงที่หลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาสาขาสังคมวิทยายังไม่ปิดตัว) งบประมาณก็ไม่มากนัก เช่นในระดับบัณฑิตศึกษา ได้รับงบประมาณไม่เกิน 2 แสนบาทต่อหลักสูตร สิ่งที่ข้าพเจ้าทิ้งมาก คือจำนวนรายวิชา ภายใต้ความรับผิดชอบของอาจารย์ผู้สอนบางท่าน แม้มีนักศึกษาจำนวนไม่มาก มาขอให้อาจารย์เปิดวิชาสอนวิชาเลือกใหม่ๆ เพิ่มเติม ทั้งๆ ที่ได้รับผิดชอบสอนเต็มที่แล้วก็ยังเปิดสอนเพิ่มให้อีก เรียกว่าสอนจนล้นมือ บางท่านสอน 4 รายวิชาต่อภาคการศึกษา บางท่านต้องวิ่งรอกสอนระหว่างสองแคมปัสของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ตั้งอยู่ที่ ศูนย์รังสิต และที่ท่าพระจันทร์ในวันเดียวกัน สำหรับอาจารย์ที่ต้องนั่งรถไปมาระหว่าง ศูนย์รังสิตกับท่าพระจันทร์เพื่อสอนในวันเดียวกันนั้น ข้าพเจ้าสังเกตดูก็รู้สึกเป็นห่วงสุขภาพของบรรดาคณาจารย์หลายท่านที่ดูอิดโรยและเหน็ดเหนื่อยกันมากขึ้นทุกวัน

ไปตามวัยและเวลา ไม่รู้ว่าเมื่อเวลาออกกำลังกาย และรับประทานอาหารอย่างมีโภชนาการ กันหรือเปล่า อย่างไรก็ตาม น่าที่ตรงที่ยังสามารถดำเนินงานการจัดการเรียนการสอน ได้อย่างมีคุณภาพ ขออภัยว่าความข้อนี้ไม่ได้กล่าวลอยๆ รูปธรรมที่สามารถยืนยัน ได้ดีกว่า คือวิทยานิพนธ์ของนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษามีคุณภาพทางวิชาการดี โดยรวม เป็นที่ประจักษ์ได้ในทางวิชาการ หลายเล่มแม้จะทำในเวลาจำกัด ทำให้ต้อง ทุ่มเทพพลังงานมากมายทั้งจากนักศึกษาและคณะกรรมการผู้ควบคุมดูแลวิทยานิพนธ์

ข้าพเจ้ารู้สึกที่มาก ๆ กับการรักษาความเป็นมืออาชีพในทางวิชาการและ ความเต็มใจที่จะทุ่มเทพลังสมองและพลังร่างกายของคณาจารย์ในคณะให้กับ นักศึกษา ให้กับงานการจัดการเรียนการสอน ข้าพเจ้าไปร่วมฟังการสัมมนาเสมอ หากไม่ติดขัดอะไร ได้สังเกตและเรียนรู้ การวิพากษ์งานวิชาการต่างๆ อย่าง “ดูเด็ด” ต้องใช้คำว่า “ดูเด็ด” เพราะในสถาบันวิชาการอื่นๆ ที่ผ่านมา ข้าพเจ้าไม่พบการวิพากษ์ ทางวิชาการอย่างที่พบที่คณะนี้ นักศึกษาหลายคนบอกว่า รู้สึกเหมือนหมุดตอ นถูกเขี่ยขึ้นเขียง แต่ก็นั่นแหละ ข้าพเจ้าคิดว่าเป็นพิธีกรรมเปลี่ยนผ่านทางวิชาการที่ สำคัญ เพื่อไปสู่คุณภาพใหม่ของการเป็นมหาวิทยาลัย เมื่อมาสอนที่คณะใหม่ๆ ข้าพเจ้า ไม่คุ้นชินกับท่าทีของวัฒนธรรมการวิพากษ์ในลักษณะที่ “ดูเด็ด” แม้จะอดนิยมนิยมชอบ ไม่ได้ต่อมูมมองเชิงวิพากษ์ที่ช่วยเปิดโลกทางปรัชญาความคิด และการสร้างตรรกะ ใหม่ ๆ ที่ท้าทายต่อวิธีคิดและวิถีปฏิบัติที่ค้ำจุนโครงสร้างอำนาจและระเบียบทางวิชาการ ตามจารีตที่เป็นกระแสหลัก ที่ไม่เคยถูกตั้งคำถามหรือถูกวิพากษ์อย่างตรงไปตรงมา มายาวนาน

สำหรับเจ้าหน้าที่โครงการบัณฑิตฯ โดยรวมๆ เป็นบุคลากรที่มีประสบการณ์ ทำงานระดับชั้นเทพ รู้จักและเข้าใจ หลักการ ขั้นตอนการทำงานในระบบราชการ ได้ดี มีความรับผิดชอบหน้าที่การงานดี สามารถช่วยแบ่งเบาภาระในด้านการบริหารงาน ไปได้มาก แม้บางครั้งก็มีอาการไม่ลงรอยทางความคิด หรือวิธีการในการทำงานที่ แตกต่างกัน และมีการถกเถียงกันอยู่บ้าง แต่โดยรวมก็ได้เรียนรู้จากกัน รับฟังกัน และปรับแนวทางการทำงานร่วมกันไปได้

สิ่งที่ประทับใจข้าพเจ้ามากอีกเรื่องหนึ่ง คือสายสัมพันธ์ระหว่างคณะกับ คณาจารย์ที่เกษียณไปแล้ว รวมทั้งบรรดาศิษย์เก่าที่สำเร็จการศึกษาแล้ว หลายคน ไปเป็นอาจารย์ หรือนักวิจัยในสถาบันการศึกษาหลายแห่ง โครงการบัณฑิตศึกษา ได้รับความเมตตา ได้รับความอนุเคราะห์จากคณาจารย์ที่เกษียณแล้ว เช่น รศ.สุมิตร ปิติพัฒน์ ดร.ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล และ ผศ. ดร.ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ ฯลฯ รวมทั้งบรรดาศิษย์เก่าหลายท่านที่มักจะไม่ปฏิเสธที่จะมาช่วยงานวิชาการคณะ

ในลักษณะต่างๆ เช่น เป็นวิทยากรแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดสัมมนาต่างๆ ของคณะ รวมทั้งแวะเวียนมาเยี่ยมเยียนอยู่บ่อยครั้งเมื่อผ่านมาแถวท่าพระจันทร์ ความสัมพันธ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการนี้น่าสนใจ เป็นเครือข่ายทางวิชาการ นักศึกษาแบบหลวมๆ ตั้งอยู่เป็นฐานของมิตรภาพ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทางวิชาการ คณาจารย์หลายท่านผูกพันและติดตามความเป็นไป และเป็นกำลังใจให้คนทำงานรุ่นปัจจุบันในคณะอย่างต่อเนื่อง

สิ่งที่รู้สึกหนักใจ (ร่วมกันกับคณาจารย์หลายๆ คน) คือ ทำอย่างไรจะให้นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาซึ่งมีทั้งระดับปริญญาโท และระดับปริญญาเอกเรียนจบตามหลักสูตรในเวลาที่เหมาะสม นักศึกษาส่วนใหญ่ เมื่อเรียนจบรายวิชาบังคับแล้ว มักจะหายหน้าไประยะหนึ่ง เช่น ไปทำงาน มีปัญหาครอบครัว ปัญหาสุขภาพ ฯลฯ แล้วจึงค่อยเริ่มกลับมาเริ่มกระบวนการทำโครงร่างวิจัยประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งทำให้เกิดความกังวลกันทั้งในหมู่คนทำงานที่เกี่ยวข้อง ตัวนักศึกษาเอง และครอบครัว นักศึกษาเป็นระยะๆ ในระยะหลังงานบัณฑิตศึกษาได้พึ่งงานวิเทศสัมพันธ์เข้ามาด้วย เจ้าหน้าที่ประจำไม่สามารถช่วยงานได้เต็มที่ เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านภาษาต่างประเทศ ทำให้รองคณบดีฝ่ายนี้โชว์เดี่ยวแบบไม่ได้ตั้งใจ ก็เป็นความสนุก ความท้าทายในการเปิดหน้างานใหม่ให้คณะ แต่ในระยะยาวงานวิเทศสัมพันธ์คงต้องปรับกระบวนการเพื่อให้มีทิศทางก้าวเดินที่มั่นคงยิ่งขึ้น

นับจากปี พ.ศ. 2540 สิ่งหนึ่งที่ข้าพเจ้าสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนในแวดวงอุดมศึกษาเมืองไทย เมื่อข้าพเจ้าเดินทางกลับมาสอนที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น ภายหลังจากสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาเอกที่สหรัฐอเมริกา คือความเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา ที่มีแนวโน้มไปสู่การจัดการศึกษาเชิงพาณิชย์มากขึ้น มีลักษณะประนีประนอมกับการตลาดทุนนิยมมากขึ้น สังเกตได้จากการเกิดขึ้นของโครงการพิเศษมากมายที่สอนนอกเวลาราชการปรากฏขึ้นในหลายมหาวิทยาลัย ทั้งในระดับปริญญาตรีและระดับบัณฑิตศึกษา บางแห่งถึงกับมีวลีกล่าวเล่นล้อกันว่า “จ่ายครบ จบแน่” ปรากฏการณ์นี้ทำให้รู้สึกไม่ค่อยสบายใจนัก คุณภาพการศึกษาในระดับอุดมศึกษาไทยจะเป็นอย่างไร หากเราจะต้องวิ่งการจัดการศึกษาเชิงพาณิชย์ จนไม่สามารถที่จะสร้างมาตรฐานคุณภาพทางวิชาการได้ โชคดีที่เมื่อย้ายมาบริหารการที่คณะเล็กๆ อย่างคณะเราพบว่า ที่นี้ก็มีโครงการพิเศษในระดับปริญญาตรีเพียง 1 โครงการ แต่สอนในเวลาปกติ และยังคงเน้นคุณภาพทางวิชาการ และยังไม่ได้มีแนวคิดไหนกระแสวิชาการเชิงพาณิชย์แบบสุดโต่ง คณาจารย์ส่วนใหญ่ยังคง

มุ่งทำงานผลิตบัณฑิตและมหาบัณฑิตที่มีคุณภาพทางวิชาการ และมีจิตใจรักประชาชน ออกมาสู่สังคม

ในปี พ.ศ. 2557 สังคมไทยเข้าสู่ภาวะของการไร้ประชาธิปไตยอีกครั้ง ในอดีตที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นแนวหน้าในการคัดค้านการใช้อำนาจเผด็จการ และมุ่งมั่นในการรักษาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของปวงชน แต่ทว่า ครั้งนี้ คณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดูจะมีทิศทางในการนำพามหาวิทยาลัยร่วมกับกับเส้นทางภายใต้การปฏิรูปประเทศตามแบบตรรกะที่เรียกว่า “สมานฉันท์ปรองดอง” อย่างไรก็ตาม คณาจารย์ในคณะส่วนใหญ่ก็ยังคงยืนหยัดในเส้นทาง “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อประชาชน” เชิดชูหลักการประชาธิปไตยเพื่อรักษาสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ในท่ามกลางคลื่นลมบรรยากาศการเมืองยุคปฏิรูป ข้าพเจ้าอดรู้สึกภูมิใจในตัวเพื่อนอาจารย์หลายท่านในคณะเราที่ยังคงสืบสานปณิธานของการทำมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้เป็นส่วนหนึ่งของการอยู่เคียงข้างประชาชน แม้ในวันนี้จะยังคงเป็นวันที่หนทางดูขมขมขวักไขว่ทางเดินยังเต็มไปด้วยขวากหนาม และฟ้าก็ยังไม่เป็นสีทองผ่องอำไพ ประชาชนยังไม่ได้เป็นใหญ่ในแผ่นดินก็ตาม แต่เพื่อน ๆ ที่นี้หลายคนทั้งที่เป็นอาจารย์และบุคลากรก็ยังไม่ท้อถอย ยังไม่ทิ้งหลักการประชาธิปไตยเพื่อประชาชน สมดังปณิธานที่ว่า “ฉันรักธรรมศาสตร์ เพราะธรรมศาสตร์สอนให้ฉันรักประชาชน”